

Л.М. Гамеза. **Комплексны лексічны слоўнік беларускай мовы (сінонімы, антонімы, амонімы, паронімы)**. Мн.: ТетраСистемс, 2008. 304 с.

Вывучэнне беларускай лексікі ў школе патрабуе не толькі ведаў пра слоўнікавы склад мовы, але і ўменняў выкарыстоўваць словы ў маўленні. У сучасных умовах білінгвізму ў Рэспубліцы Беларусь асаблівае значэнне набывае маўленчая культура беларускага слова. Карысным дапаможнікам у выпрацоўцы маўленчай культуры школьнікаў можа служыць першы вопыт комплекснага лексічнага слоўніка, складзенага кандыдатам педагогічных навук, дацэнтам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Л.М. Гамеза. У слоўніку аб'яднаны сінонімы, антонімы, амонімы, паронімы, што не толькі пазнаёміць школьнікаў з разнастайнасцю лексічных сувязей у мове, але дасць уяўленне пра семантычную структуру слова. Сінанімія адлюстроўвае адценні лексічнага значэння, эмацыянальную ці стылістычную афарбоўку

слова, антанімія ўдакладняе ўласцівасці дэсігнату, а ўлік аманіміі і параніміі дапамагае ў размежаванні значэнняў слова. Усё разам дазволіць школьнікам больш трапна і дакладна фарміраваць і выказваць думку і паспрыяе развіццю іх стылістычнай кампетэнцыі.

Рэестр слоўніка невялікі – каля 1 тыс. слоў, якія размешчаны ў алфавітным парадку. Да рээстравага слова падаецца яго лексічнае(-ыя) значэнне(-і) з кароткімі прыкладамі ўжывання ў кантэксце, а таксама сінонімы (каля 2,9 тыс.), антонімы (каля 700), амонімы і паронімы (апошнія пары, натуральна, маюць не ўсе словы) з адпаведнымі прыкладамі выкарыстання. З прычыны практычных, вучэбных задач у слоўнікавым артыкуле прыводзяцца таксама графічныя і фанетычныя амонімы, а пры дзеясловах – іх

трывальныя пары. Цікава, што часам значэнне ці выкарыстанне асобных слоў тлумачыцца таксама і праз рускія адпаведнікі. Побач з рэестравымі словамі ў алфавітным парадку змяшчаюцца (шрыфтам, меншым за рэестравае слова) адсылачныя словы (сінонімы, амонімы і паронімы, што выступаюць пры рэестравых словах). У якасці дадатку ў слоўніку пададзены два спісы амонімаў (116) і паранімічных пар (71).

Рэестравае слова ў слоўніку выконвае фактычна рэпрэзентацыйную функцыю: яно ўводзіць цэлы сінанімічны рад, з'яўляючыся яго дамінантай (напрыклад, *балота* для *багна, дрыгва, твань, імшара, імшарына, амшарына*), кампаненты ж рада з'яўляюцца зноў у слоўніку толькі ў якасці адсылачных слоў. У некаторых выпадках выбар дамінанты здаецца спрэчным (так, для рада *аблічча, выгляд, твар, фізіяномія* абрана кніжнае слова *аблічча*). Улічваючы прыкладныя задачы слоўніка, выбар рэестравага слова не мае прынцыповага значэння, паколькі сувязь з сінанімічным радам, з амонімам ці паранімічнай парай забяспечваецца праз адсылачныя словы, што вельмі зручна для карыстальнікаў. Некаторыя пытанні магло б выклікаць толькі вылучэнне асобных сінанімічных радоў і іх лексічнае нападненне. Так, *абаяльны* і *прывабны* разведзены як дамінанты розных радоў, а сінонімам да першага слова прыведзена толькі *чароўны*; да дамінанты *прыгожы* прыведзены ў якасці сінонімаў толькі *відны, ясны* і *краса* (у складзе складаных слоў

кшталту *краса-дзевіца*). Аднак некаторая беднасць сінанімічных радоў, відаць, абумоўлена вучэбнымі задачамі слоўніка, які абмяжоўваецца пераважна лексікай літаратурных твораў, што вывучаюцца ў сярэдняй школе. Таксама асобныя неадназначнасці слоўніка ў вызначэнні сінанімічных радоў і іх дамінанты выкліканы нявырашанасцю ў беларускім мовазнаўстве некаторых тэарэтычных праблем, такіх як, напрыклад, крытэрыі вызначэння сіноніма. Слоўнік мае практычны характар і разлічаны на школьную аўдыторыю, таму не можа прэтэндаваць на тэарэтычную распрацоўку.

Звяртае ўвагу шырокае выкарыстанне ў спісе літаратуры рускіх слоўнікаў і даведнікаў. У сувязі з гэтым аўтару можна параіць карыстацца больш новымі выданнямі беларускіх слоўнікаў, напрыклад выданнем 1993 г. слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў М. Клышкі (у аўтара згадана толькі яго выданне 1976 г.). Можна адзначыць некаторыя русізмы, напрыклад: *аблога на лася* (*аблога* як сінонім да *аблава*), трэба *аблога лася*.

У цэлым першая спроба комплекснай лексікаграфіі беларускай лексікі будзе карысным дапаможнікам не толькі для навучэнцаў, але і для настаўнікаў і ў вучэбных мэтах можа выкарыстоўвацца таксама ў вышэйшай школе.

І.П. Клімаў,

кафедра беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў